

KAMIL PISKAŁA, MARCIN SZYMAŃSKI*

EUGENIUSZ AJNENKIEL (1900–1981) – SOCJALISTA, SPOŁECZNIK, PIEWCA ROBOTNICZEJ ŁODZI

Spośród postaci, które w dwudziestym stuleciu odcisnęły istotne piętno na obliczu Łodzi niewiele mogłoby się równać pod względem wszechstronności zainteresowań z Eugeniuszem Ajnenkiem. W ciągu bez mała pięciu dekad działalności społecznej dał się on bowiem poznać łodzianom nie tylko jako działacz polityczny, przez wiele lat jeden z liderów lokalnych struktur PPS, lecz również jako publicysta, utalentowany historyk-samouk, spółdzielca, działacz oświatowy, samorządowiec i muzealnik. I chociaż może trudno byłoby wskazać w jego dorobku jedno szczególnie wybitne dokonanie, które na trwałe zapisałoby jego postać w pamięci mieszkańców miasta, to jednak bilans jego wieloletniej pracy społecznej na rzecz Łodzi jest zdecydowanie korzystny. Mimo to do dzisiaj nie doczekaliśmy się obszernego i opartego na wyczerpującej kwerendzie opracowania biograficznego poświęconego tej postaci. Można tylko ubolewać, że dotychczas nie znalazł się autor gotowy zmierzyć się z biografią E. Ajnenkiela; tym bardziej że ze względu na trwającą w zasadzie pół wieku obecność bohatera na scenie łódzkiego życia społeczno-politycznego, a także z uwagi na wszechstronność jego zainteresowań, praca taka miałaby szansę stać się zarazem ważnym głosem na temat historii Łodzi w latach II RP oraz pierwszych dwóch dekad PRL. Można mieć tylko nadzieję, że niniejszy szkic – będący próbą zwięzłej prezentacji sylwetki E. Ajnenkiela – stanie się jedną

* Doktor Kamil Piskała i dr Marcin Szymański pracują w Katedrze Historii Polski Najnowszej Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego.

z zachęt lub inspiracji do podjęcia w przyszłości pogłębionych badań nad biografią tej interesującej postaci.

Eugeniusz Ajnenkiel przyszedł na świat 1 kwietnia 1900 r., w skromnym mieszkaniu przy ul. Benedykta 67 w Łodzi¹. Był synem Stanisława oraz Leokadii ze Sztaudyngerów, którzy zawarli związek małżeński 15 kwietnia 1888 r. w warszawskiej parafii św. Antoniego². Dziad Eugeniusza, Wawrzyniec Ajnenkiel (żonaty z Józefą z Cypryńskich), miał za sobą epizod uczestnictwa w powstaniu styczniowym. W 1885 r. przeprowadził się z Szadku do Łodzi i podjął tutaj pracę jako bednarz w browarze Towarzystwa Akcyjnego Browaru K. Anstadta³. Dekadę później dołączył do niego syn Stanisław, wówczas już mistrz szewski, dotąd mieszkający i pracujący w Warszawie. Stanisław i Leokadia doczekali się aż jedenaściora dzieci, jednak część z nich zmarła wkrótce po narodzinach. Na kształtowanie charakteru młodego Eugeniusza, jak wynikałoby ze wspomnieniowych przekazów, szczególnie wpływ miał starszy brat Alfred⁴, związany przez pewien czas z socjalistyczną konspiracją, kultuwujący powstańcze i patriotyczne tradycje dziadek oraz ojciec, który uczestniczył aktywnie w wydarzeniach rewolucji 1905 r. i sympatyzował z SDKPiL.

Rodzina Ajnenkielów żyła raczej skromnie, w związku z czym Eugeniusz stosunkowo szybko zmuszony był zakończyć naukę. W 1911 r. ukończył czteroklasową szkołę Polskiej Macierzy Szkolnej i podjął pracę zarobkową jako pomocnik murarski⁵. W czasie wolnym od pracy, być może z inspiracji starszego brata Alfreda, związanego z PPS-Lewicą i zaangażowanego

¹ APŁ, Archiwum Eugeniusza Ajnenkiela, sygn. 126, k. 116, tam maszynopis: E. Ajnenkiel, *Słyszałem, widziałem, przeżyłem. Wspomnienia z mojego i nie mojego życia – zaczęto spisywać w listopadzie 1948 r.*

² APŁ, Akta Miasta Łodzi, Księgi Ludności Stałej (załączniki), nr 795, s. 109, k. 6.

³ Szerzej na temat losów swojego dziadka pisał E. Ajnenkiel w niedokończonych wspomnieniach „Słyszałem, widziałem, przeżyłem. Wspomnienia z mojego i nie mojego życia”, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Łodzi (APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 126, k. 73). Wspomnienia te, pierwotnie planowane chyba na więcej niż jeden obszerny tom, spisywać zaczął w roku 1948, nie zdołał jednak wykroczyć w nich w zasadzie poza opis losów swoich przodków, doprowadzając narrację do momentu własnych narodzin. Być może o przerwaniu prac zdecydowało ostrzeżenie, które otrzymać miał w sejmowych kuluarach od Ignacego Logi-Sowińskiego, który usłyszawszy, że E. Ajnenkiel pisze wspomnienia powiedzieć miał: „*po co to robicie? Już jeden napisał i został posadzony!*” (Ignacy Loga-Sowiński miał na myśli aresztowanie Alfreda Różyckiego, jednego z twórców i przywódców powstałej w 1927 r. PPS-Lewicy). O zdarzeniu tym pisał E. Ajnenkiel w liście do Bolesława Drobnera z 24 VI 1956 r. (APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 88, k. 61).

⁴ Jego sylwetkę zaprezentował w nocy biograficznej publikowanej w *Słowniku biograficznym działaczy polskiego ruchu robotniczego*, zob. E. Ajnenkiel, *Ajnenkiel Alfred (1892–1918)*, [w:] *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. I, red. F. Tych, Warszawa 1986, s. 53.

⁵ J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel*, „Rocznik Łódzki” 1982, t. XXXI, s. 345.

w różne inicjatywy samokształceniowe, Eugeniusz poświęcał się intensywnej lekturze, korzystając głównie z księgozbioru Towarzystwa Oświatowego „Wiedza”. Wspominając po latach wpływ, jaki wywarła na niego oraz na zaprzyjaźnionego z nim Antoniego Purtala lektura wybitnych dzieł polskiej literatury dziewiętnastowiecznej pisał (w trzeciej osobie):

literatura piękna [...] pogłębiała marzenia o czymś wielkim, ważnym, takim jak znajdowali w treści czytanej, stanowiącej dla nich jednocześnie popularną lekcję historii walk narodu. Chłonęli ją zafascynowani opisami właśnie walk, odwagi, poświęcenia, wytrzymałości trudów, rozmachu Kmicicowych występów⁶.

Po wybuchu I wojny światowej młody E. Ajnenkiel, wychowany w kulcie dla tradycji powstańczych i w szacunku dla socjalistycznych konspiracji, zdecydowanie związał swe sympatie z polskim obozem irredentystycznym i – jak wynikałoby z przekazów wspomnieniowych – podjął nawet próbę wstąpienia do Legionów Polskich. Z powodu zbyt młodego wieku jego akces nie został zaakceptowany⁷, jednak w rezultacie inspiracji ze strony starszego brata Alfreda nawiązał kontakt z łódzkimi komórkami PPS (został jej członkiem jako piętnastolatek), a wkrótce później dołączył również do POW⁸. Szczegóły jego działalności w tym okresie są słabo znane, wydaje się jednak, że przede wszystkim zajmował się kolportażem druków socjalistycznych i materiałów agitujących na rzecz akcji legionowej, a także odtwarzaniem struktur PPS w środowisku łódzkich robotników. Za działalność tę w latach trzydziestych odznaczony został Medalem Niepodległości. Po latach wspominał, że zasad socjalizmu uczył się wówczas przede wszystkim od Aleksandra Rzewskiego i dawnego bojowca PPS Stanisława Wojtaszka:

Rzewski i Stanisław Wojtaszek byli moimi pierwszymi nauczycielami socjalizmu, obaj raczej uczuciowi romantycy niż marksiści umieli przekonywać słuchaczy. Stanisław Wojtaszek, pseudonim „Murawa” był z zawodu tkaczem, samoukiem o wielkim darze gawędy. Stary rewolucjonista, o wąsach jak wiechcie, zawsze uśmiechnięty, opowiadał barwnie, językiem prostym, ale trafiającym do rozmówcy⁹.

⁶ APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 140, szkic E. Ajnenkiela pt. „Towarzysz ‘Szczerba’”, niedatowany, k. 17.

⁷ Zob. P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz (1900–1981)*, [w:] *Słownik biograficzny działaczy...*, t. I, s. 53.

⁸ Więcej na temat okoliczności wstąpienia do POW pisał we wspomnianym szkicu wspomnieniowym poświęconym Antoniemu Purtalowi „Towarzysz Szczerba”, zob. APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 140, k. 16.

⁹ APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 134, szkic E. Ajnenkiela pt. „Czterdzieści lat temu” pisany w latach 1958–1959, k. 8.

Zdjęcie 1. Eugeniusz Ajnenkiel z kolegą Radajewskim – fot. z 1917 r. (Muzeum Miasta Łodzi, sygn. I.1343)

Mimo młodego wieku E. Ajnenkiel bardzo szybko znalazł się w grupie osób odgrywających wiodącą rolę w działalności lokalnej organizacji PPS. Już na przełomie 1917/1918 r. stanął na czele dzielnicy „Prawej” i jako „dzielnicowiec” – tak określano potocznie tę funkcję – wszedł w skład Okręgowego Komitetu Robotniczego, a więc ciała kierującego bieżącą działalnością partii na terenie miasta i jego najbliższych okolic¹⁰. Ponadto, objął również funkcję sekretarza Związku Zawodowego Fryzjerów i został korespondentem legalnego warszawskiego tygodnika PPS zatytułowanego „Jedność Robotnicza”, gdzie publikował pod pseudonimami „Lemiesz” oraz „Eug. Wnuk”. O tym, że tak szybko znaleźć mógł się w kręgu działaczy kierujących lokalnymi strukturami PPS i powiązanych

z nią organizacji decydowały nie tylko jego osobiste talenty i zaangażowanie, lecz również fakt, że w momencie wybuchu wojny ruch socjalistyczny na terenie Królestwa znajdował się w stanie daleko posuniętego rozkładu organizacyjnego¹¹. W ciągu pierwszych dwóch lat wojny trwały prace nad odbudową struktur, reaktywacją kół i sieci kolportażu oraz rekrutacją nowych członków. Wobec tego, że struktury PPS organizowały się w tym okresie często niemal zupełnie od nowa, otwierały się również możliwości tak spektakularnego „awansu”, jak ten, który stał się właśnie udziałem E. Ajnenkiela. Jak pokazały kolejne lata, w jego wypadku okazał się on trwały¹².

¹⁰ Więcej na ten temat pisał w opublikowanym szkicu wspomnieniowym, zob. E. Ajnenkiel, *Wspomnienia z Łodzi*, [w:] *PPS: wspomnienia z lat 1918–1939*, t. I, Warszawa 1987, s. 20.

¹¹ O kondycji organizacji PPS w Łodzi w przededniu wojny zob. W. L. Karwacki, *Walka o władzę w Łodzi 1918–1919*, Łódź 1962, s. 16–17.

¹² Szerzej na temat przemian w kręgu elit kierowniczych PPS w okresie I wojny światowej: K. Piskała, *Rozwój kariery politycznej Mieczysława Niedziałkowskiego w okresie I wojny*

W przełomowych dniach listopada roku 1918 E. Ajnenkiel uczestniczyć miał – jak sam później wspominał – w rozbijaniu żołnierzy niemieckich na ulicach miasta. Był wówczas członkiem Pogotowia Bojowego PPS, powołanej w 1917 r. zakonspirowanej organizacji bojowej, prowadzącej akcje dywersyjne wymierzone w niemieckiego okupanta¹³. Do Pogotowia wprowadził go wspomniany już A. Purtal, przez kolejne dwie dekady jeden z przywódców łódzkiej PPS, radny i wiceprezydent miasta¹⁴. Jako sekretarz Związku Zawodowego Fryzjerów E. Ajnenkiel wszedł również do utworzonej 13 listopada 1918 r. przez działaczy PPS, NZR, grup opozycyjnych PPS-Lewicy oraz sympatyzujących z tymi ugrupowaniami związkowców, Rady Robotniczej¹⁵. Mimo początkowo poważnych ambicji, na dłuższą metę Rada nie odegrała jednak istotniejszej roli w zarządzaniu miastem, a zainteresowanie samych działaczy pepeesowskich jej pracami po kilku tygodniach zaczęło stopniowo słabnąć.

Zdjęcie 2. Eugeniusz Ajnenkiel, Jan Purtal i Stanisław Sobieski – Pogotowie Bojowe PPS, czerwiec 1918 r. (Muzeum Miasta Łodzi, sygn. I.1370)

światowej: przyczynek do historii przemian elit kierowniczych Polskiej Partii Socjalistycznej, „Niepodległość” 2013, t. LXII, s. 101–131.

¹³ Zob. A. Leinwand, *Pogotowie Bojowe i Milicja Ludowa w Polsce 1917–1919*, Warszawa 1972, s. 27–58.

¹⁴ Obu działaczy połączyła przyjaźń, mająca genezę w wydarzeniach I wojny światowej. W roku 1918 A. Purtal ukrywał się w domu Ajnenkielów przed policją. Zob. A. Uljasz, A. Purtal (1895–1943), (pseudonimy „Szczerba”, „Janek”) – działacz łódzkiej PPS, „Przegląd Nauk Historycznych” 2004, nr 1 (5), s. 91.

¹⁵ W. L. Karwacki, *Walka o władzę...*, s. 62–63.

W przypadku E. Ajnenkiela wiązało się to również ze zmianami w sferze aktywności zawodowej¹⁶. Wkrótce po odzyskaniu niepodległości podjął naukę na kursie Straży Skarbowej i po jego ukończeniu rozpoczął służbę jako strażnik na trasie między Łodzią a Kutnem¹⁷. Nie trwało to jednak długo, gdyż w 1920 r., w związku z rosnącą skalą konfliktu polsko-radzieckiego jego rocznik został powołany do wojska. Eugeniusz Ajnenkiel trafił do łódzkiego 28. pSK i wraz z nim brał udział w końcowym etapie wojny polsko-bolszewickiej – w szeregach armii pozostawał do 1922 r. (służbę skończył w stopniu starszego strzelca). Po demobilizacji przez pewien czas pozostawał bezrobotny i dopiero w lipcu 1923 r. otrzymał stałą pracę jako urzędnik w łódzkim magistracie. Na różnych stanowiskach w administracji samorządowej pracował aż do wybuchu wojny w 1939 r. Początkowo zatrudniony był w Wydziale Podatkowym (z czasem awansował na posadę referenta), w 1928 r. zaś mianowano go sekretarzem Prezydium Magistratu. Awans i zmiana stanowiska wiązały się ze zwycięstwem socjalistów w wyborach samorządowych w Łodzi w 1927 r. i objęciem fotela prezydenta miasta przez Bronisława Ziemięckiego. Eugeniusz Ajnenkiel, mający już pewne urzędnicze doświadczenie i duże zasługi dla łódzkiej PPS, był doskonałym kandydatem na to ważne – z punktu widzenia efektywności prac władz miejskich – stanowisko. Swoje obowiązki jako magistracki sekretarz wykonywał rzetelnie i cieszył się zaufaniem prezydenta (niektórzy ironicznie nazywali go „cerberem Ziemięckiego”). Socjalistyczny magistrat wobec pogarszającej się coraz bardziej sytuacji gospodarczej stawał się jednak adresatem licznych krytyk zarówno ze strony sympatyzującej z prawicą prasy, jak również części środowiska robotniczego. Na przykład w grudniu 1931 r., jak donosił „Dziennik Łódzki”, delegacji robotników sezonowych, którzy chcieli wręczyć prezydentowi swoje postulaty, E. Ajnenkiel grozić miał wezwaniem policji i rozpędzeniem zgromadzenia¹⁸. Tego rodzaju napięcia, związane z rosnącym bezrobociem i ograniczonymi możliwościami wsparcia ze strony władz miejskich, decydowały o tym, że zdominowany przez socjalistów magistrat tracił stopniowo popularność i niewielkie były szanse na utrzymanie władzy w mieście w rękach PPS. Po rozwiązaniu rady miejskiej przez ministra spraw wewnętrznych, E. Ajnenkiel ostatecznie stracił posadę, a także funkcję redaktora „Dziennika Zarządu Miasta Łodzi” (sprawował

¹⁶ APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 48, „Notatki o łódzkiej Radzie Robotniczej” z 21 VIII 1957 r., k. 8.

¹⁷ J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel...*, s. 345.

¹⁸ *Targi o gratyfikację. Demonstracje sezonowców przed Magistratem*, „Dziennik Łódzki” 1931, nr 91, s. 5.

ją w latach 1932–1933¹⁹) i przeszedł do Referatu Administracyjno-Karnego w Komisji Powszechnego Nauczania przy Wydziale Oświaty i Kultury łódzkiego magistratu, gdzie pracował aż do grudnia 1938 r.

Urzędnicze doświadczenie zdobywane i pogłębiane podczas pracy w magistracie okazywało się również przydatne w jego aktywności politycznej. Po zwolnieniu z wojska ponownie podjął on bowiem działalność w szeregach PPS, szybko wracając do kierownictwa jej łódzkiej organizacji. Już w 1923 r. objął stanowisko sekretarza Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS²⁰ i sprawował je aż do roku 1931 (później z polecenia Centralnego Komitetu Wykonawczego funkcję przejął po nim były poseł Stanisław Kowalski²¹). Wydaje się, że właśnie rola sekretarza organizacji szczególnie odpowiadała jego usposobieniu i talentom. Nie był bowiem wówczas E. Ajnenkiel typem politycznego przywódcy, spełniającego się jako porywający mówca czy taktik, kierujący posunięciami partii. Wydaje się, że był raczej z usposobienia organizatorem, często pozostającym nieco na drugim planie, przez wielu obserwatorów łódzkiej sceny politycznej w okresie międzywojennym nie zaliczanym z pewnością do grona liderów lokalnych struktur PPS. W praktyce jednak przez cały w zasadzie okres międzywojenny był on ważną postacią w środowisku łódzkich socjalistów i cieszył się sporym autorytetem wśród towarzyszy. Oprócz długoletniej pracy na stanowisku sekretarza i członka Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS, był bowiem również wybierany jako delegat łódzkiej organizacji na kongresy partyjne – pierwszy raz mandat reprezentanta lokalnych struktur PPS otrzymał już w grudniu 1918 r., przy okazji przygotowań do XV Zjazdu partii. W spisywanych po latach wspomnieniach komentował: *„Wybranie mnie, osiemnastoletniego chłopaka, przez Konferencję Okręgu na Kongres Partii uważałem za duży swój sukces życiowy i byłem z tego dumny. Przyjąłem to jako wyraz uznania towarzyszy dla mojej pracy politycznej”*²². W późniejszych latach jeszcze dwukrotnie obdarzano go mandatem delegata na kongres PPS (1924 i 1931), brał również udział jako delegat w krakowskim kongresie „Centrolewu” 29 czerwca 1930 r.²³ W początkach lat

¹⁹ W. Kaszubina, *Notatki o prasie łódzkiej*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1968, nr 7/1, s. 183; P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 53.

²⁰ Zob. L. Mrocza, *Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918–1926*, Łódź 1971, s. 285.

²¹ M. Nartonowicz-Kot, *Polski ruch socjalistyczny w Łodzi w latach 1927–1939*, Łódź 2001, s. 26.

²² Refleksję taką zawarł E. Ajnenkiel w szkicu wspomnieniowym „Czterdzieści lat temu” (APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 134, k. 23).

²³ E. Ajnenkiel, *Wspomnienia z Łodzi...*, s. 49; M. Nartonowicz-Kot, *Polski ruch socjalistyczny...*, s. 167.

trzydziestych został powołany na stanowisko redaktora „Łodzianina”²⁴ (lokalnego organu prasowego PPS), a od 1932 r. przysyłał również regularnie korespondencje do warszawskiego „Robotnika”, sygnowane inicjałami „Ela” (Eugeniusz „Lemiesz” Ajnenkiel). Od 1929 r. piastował także odpowiedzialną funkcję zastępcy komendanta milicji PPS w Łodzi²⁵, natomiast pięć lat wcześniej znalazł się na liście kandydatów partii i klasowych związków zawodowych do Rady Kasy Chorych. Po zdobyciu mandatu objął początkowo stanowisko sekretarza Rady, a od 1928 r. członka zarządu (wszedł do komisji inwestycyjno-gospodarczej)²⁶.

Eugeniusz Ajnenkiel angażował się ponadto w tym okresie w szereg inicjatyw społecznych podejmowanych przez socjalistów i sympatyzujące z nimi środowiska. Był między innymi aktywnym członkiem i sekretarzem lokalnych struktur Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²⁷, jednym z założycieli i członkiem rady nadzorczej spółdzielni mieszkaniowej „Lokator”²⁸, wiceprezesem rady nadzorczej banku „Społem”, a w latach trzydziestych również członkiem zarządu Okręgowego Związku Zawodowego Pracowników Komunalnych i Instytucji Użyteczności Publicznej, na czele którego przez lata stał inny działacz PPS Stanisław Wojdan²⁹. Ponadto angażował się na rzecz budowy domu klasowych związków zawodowych w Łodzi oraz organizacji związkowej biblioteki. Był też ławnikiem w okręgowym Sądzie Pracy i członkiem zarządu łódzkiego koła Ligi Praw Człowieka i Obywatela³⁰.

Szczególnie wiele uwagi poświęcał jednak E. Ajnenkiel działalności oświatowej. Choć sam zdołał pokonać ledwie najniższe szczeble ówczesnego systemu szkolnego, to dzięki samodzielnym lekturom i pracy samokształceniowej w okresie międzywojennym stał się nie tylko cenionym popularyzatorem wiedzy, lecz również autorem publikującym w uznanych czasopismach naukowych. W 1923 r. był jednym z organizatorów łódzkiego oddziału Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (początkowo pełnił funkcję sekretarza, a później przez lata członka komisji rewizyjnej oraz zarządu³¹), a zarazem jednym z bardziej aktywnych członków

²⁴ Tamże, s. 143.

²⁵ Tamże, s. 31.

²⁶ P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 54.

²⁷ E. Ajnenkiel, *Wspomnienia z Łodzi...*, s. 22.

²⁸ J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel...*, s. 346. O działalności Ajnenkiela w spółdzielczości mieszkaniowej zob. E. Ajnenkiel, *Moje spotkanie ze spółdzielczością mieszkaniową*, opr. J. Ciołek i R. Peterman, Łódź 2001, s. 7–18 (maszynopis w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego).

²⁹ M. Nartnowicz-Kot, *Polski ruch socjalistyczny...*, s. 454.

³⁰ P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 54.

³¹ *Z działalności TUR w Łodzi*, „Głos Polski” 1924, nr 266, s. 5; *Działalność Towarzystwa*

jego sekcji naukowo-odczytowej³². Interesował się przede wszystkim historią Łodzi oraz dziejami polskiego ruchu socjalistycznego przed I wojną światową, zwłaszcza w okresie rewolucji 1905 r.³³ Publikował na ten temat broszury oraz opracowania w fachowych pismach historycznych („Rocznik Łódzki”³⁴, „Kronika Ruchu Rewolucyjnego w Polsce”³⁵, „Niepodległość”³⁶), a także liczne artykuły o charakterze popularnonaukowym i agitacyjnym na łamach pepeesowskiej prasy czy „Dziennika Zarządu Miasta Łodzi”. W swoich artykułach podejmował między innymi również takie tematy, jak kształtowanie się samorządu w Łodzi, funkcjonowanie ruchu związkowego na ziemiach Królestwa bądź poezja rewolucyjna. Jego teksty z tego okresu bez wątpienia miały (i do dziś nierzadko zachowują) znaczną wartość informacyjną i dokumentacyjną, natomiast w warstwie interpretacyjnej i retorycznej zbieżne są z kierunkami interpretacji popowstaniowej historii Polski, wypracowanymi w kręgu PPS w pierwszych latach niepodległości. W związku z tym E. Ajnenkiel prezentował polski ruch socjalistyczny przede wszystkim jako prawowitą spadkobiercę i kontynuatora dziewiętnastowiecznych tradycji po-

Uniwersytetu Robotniczego w Łodzi, „Łodzianin” 1939, nr 128, s. 6; M. Nartonowicz-Kot, *Polski ruch socjalistyczny...*, s. 564.

³² Zob. P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 54; L. Mroccka, *Łódzka organizacja Polskiej...*, s. 165; J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel...*, s. 347.

³³ Por. J. Kita, R. Stobiecki, *Słownik biograficzny historyków łódzkich*, Łódź 2000, s. 13–14.

³⁴ E. Ajnenkiel, *Pierwszy bunt robotników łódzkich w roku 1861*, „Rocznik Łódzki” 1930, t. II, s. 367–388; tenże, *Wyniesienie miasta Łodzi do rzędu miast gubernialnych w roku 1841*, „Rocznik Łódzki” 1933, t. III, s. 269–283.

³⁵ Na łamach „Kroniki Ruchu Rewolucyjnego w Polsce” E. Ajnenkiel ogłosił cztery przyczynki: *Rok 1906 w rejestrze Ochrony warszawskiej* (1936, z. 6), *Kronika bojowa PPS Frakcji Rewolucyjnej w 1907 roku* (1937, z. 10), *Życie polityczne Warszawy w roku 1912* (1938, z. 13 i 14) oraz *U stóp łódzkiej szubienicy – sądy wojenne w Łodzi w latach 1907–1909* (1939, nr 2).

³⁶ Łącznie opublikował na łamach „Niepodległości” szesnaście artykułów i przyczynków: *Napad na furgon pocztowy w Łodzi w dniu 17 maja 1907 roku* oraz *Z kurzem krwi bratniej. O walkach bratobójczych w Łodzi w latach 1906–1907* w tomie IV (1931), *Śmierć Tomasa Książczyka w 1905 roku*, w tomie V (1931/1932), *Elekcja „króla polskiego” w Łodzi w 1892 roku* oraz *Potyczka z kozakami na Widzewie w 1905 roku* w tomie VI (1932), *Zamach bombowy na policmajstra m. Łodzi Chrzanowskiego w roku 1906* oraz *Akcja rozbrajania Niemców w Łodzi. Noc z 11 na 12 listopada 1918 roku* w tomie VIII (1933), *Manifestacja przeciwmobilizacyjna w Łodzi w roku 1904* w tomie IX (1934), *Dzieje jednej piątki Organizacji Bojowej PPS w Łodzi w roku 1906* w tomie X (1934), biogram Aleksandra Napiórkowskiego w tomie XI (1935), szkic *Jeden z pięciu tysięcy* w tomie XII (1935), trzy szkice pod wspólnym tytułem *Z walk rewolucyjnych w Łodzi* w tomie XII (1936), *Aresztowanie komitetu łódzkiego PPS w roku 1907* w tomie XIV (1936) oraz artykuł *Bomba w pałacu Kunitzera* w tomie XVII (1938). Ponadto na łamach tego pisma E. Ajnenkiel opublikował szereg recenzji z prac podejmujących problematykę bliską jego własnym zainteresowaniom (pełną ich listę zawiera bibliografia jego prac przechowywana w jego archiwalnej spuściźnie, zob. APŁ, Archiwum Eugeniusza Ajnenkiela, sygn. 130).

wstańczych, podzielał przekonanie o słuszności politycznych wyborów i taktyki socjalistów w czasie zaborów, a nieraz także heroizował i idealizował robotniczych działaczy czy bojowców³⁷. Opis sytuacji społecznej w Królestwie Polskim był konstruowany przez niego również zgodnie z politycznym stanowiskiem PPS – zwracał wobec tego uwagę na skalę nierówności ekonomicznych, a także eksponował wszelkie przejawy niesprawiedliwości i wyzysku. Z jednej strony stanowić miały one akt oskarżenia pod adresem przedstawicieli elity kapitału w Królestwie, z drugiej zaś stawać się mogły – w świetle wywodów E. Ajnenkiela – uzasadnieniem nawet dla pozbawionych wyraźnego charakteru politycznego wystąpień robotników (np. sprawa zabójstwa Mieczysława Silbersteina³⁸). Warto przy tym zauważyć, że tego rodzaju zaangażowanie polityczne, w wypadku pisarstwa historycznego poświęconego epoce powstaniowej (a zwłaszcza ostatniemu ćwierćwieczu poprzedzającemu odzyskanie niepodległości), nie było wówczas czymś wyjątkowym – problematyka ta w zasadzie pozostawała poza zakresem zainteresowania historiografii akademickiej, będąc ciągle domeną publicystyki i debat toczonych przez konkurujące obozy polityczne, chcące podkreślić wyjątkowość oraz znaczenie własnych zasług w zmaganiach o niepodległość. Dodać tu należy, że E. Ajnenkiel nie tylko uczestniczył w tym okresie w popularyzacji historii Łodzi i wkładu jej mieszkańców w walkę o odbudowę państwa polskiego, lecz również miał pewien udział – jako współpracownik „Rocznika Łódzkiego” i członek lokalnego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego – w kształtowaniu łódzkiego środowiska historycznego.

W związku z jego zainteresowaniami i dorobkiem w zakresie badań nad dziejami polskiego ruchu socjalistycznego doby zaborów pod koniec 1938 r. został oddelegowany przez magistrackie władze do prac nad organizacją Muzeum Walk Niepodległościowych im. Józefa Piłsudskiego. Zresztą sam od lat zabiegał o to, aby upamiętnić we właściwy sposób okres działalności J. Piłsudskiego w Łodzi i zgromadzić rozproszone dokumenty czy przedmioty związane z tym epizodem w jego biografii³⁹. Ostatecznie jednak już po podjęciu pracy nad organizacją placówki okazało się, że proces pozyskiwania eksponatów przebiega z problemami, a zgromadzona do momentu wybuchu wojny kolekcja pozostawała wciąż stosunkowo

³⁷ Zob. na przykład: E. Ajnenkiel, *Bojowcy PPS – brawurowi, bohaterscy, niezłomni. W 25 rocznicę czynu bojowego o sprawę robotniczą i niepodległość Polski*, Łódź 1929; tenże, *Łódź – pochodnia polskiego socjalizmu*, [w:] *Księga Jubileuszowa Polskiej Partii Socjalistycznej 1892–1932*, Warszawa 1933.

³⁸ E. Ajnenkiel, *Setki ludzi za jednego*, „Łódzianin” 1931, nr 10, s. 3.

³⁹ E. Ajnenkiel, *O mieszkanie Józefa Piłsudskiego w Łodzi i pamiątki jego pracy*, Łódź 1936.

skromna, nawet pomimo dokonanego na potrzeby organizowanego muzeum zakupu księgozbioru działacza socjalistycznego ze Śląska Cieszyńskiego, Tadeusza Regera⁴⁰.

Zdjęcie 3. Eugeniusz Ajnenkiel i S. Wojdan w 1937 r. (Muzeum Miasta Łodzi, sygn. I.1464)

W okresie narastania napięcia w stosunkach polsko-niemieckich, E. Ajnenkiel zaangażowany został – podobnie jak wielu spośród dawnych bojowców PPS – w przygotowanie zakonspirowanej siatki dywersyjnej, która w razie konfliktu prowadziłaby działalność na terenach zajętych przez Niemców. W przygotowania, wspierane przez polskie władze wojskowe, na gruncie łódzkim oprócz E. Ajnenkiela zaangażowany był m.in. również jego wieloletni przyjaciel A. Purtał. Wobec szybkich postępów niemieckich wojsk plany działalności dywersyjnej nie doczekały się jednak realizacji, E. Ajnenkiel zaś, który w pierwszych dniach wojny zaangażowany był w akcję koordynowania obrony przeciwlotniczej miasta, dnia 6 września ewakuował się wraz z władzami miejskimi na wschód. Do miasta powrócił w połowie października i po kilku tygodniach włączył się w działalność konspiracyjną. W grudniu tego roku został jednak aresztowany przez

⁴⁰ Szerzej na temat okoliczności, w jakich księgozbiór Regera trafił do Łodzi: W. Zajązkowska, *Zbiór Tadeusza Regera znanego działacza socjalistycznego ziemi cieszyńskiej (przechowywany w Archiwum Państwowym w Łodzi)*, „Sobótka” 1964, nr 3/4; A. Kempa, *Dawna Łódź – kolekcjonerzy*, „Odgłosy” 1991, nr 19, s. 10.

Niemców i po krótkim pobycie w obozie w Radogoszczy został wysiedlony na teren Generalnego Gubernatorstwa – do Krakowa.

W Krakowie E. Ajnenkiel mieszkał aż do końca okupacji. Pracował w Miejskiej Kolei Elektrycznej, początkowo jako robotnik, a później na posadzie urzędniczej w oddziale garażowym. Mimo ryzyka aresztowania nie zrezygnował w tym czasie z działalności konspiracyjnej. Nawiązał kontakty z lokalnymi działaczami socjalistycznymi (m.in. z Józefem Cyrankiewiczem) i włączył się w prace krakowskich komórek PPS-WRN. Prowadził działalność przede wszystkim we własnym zakładzie pracy, organizując tramwajarzy, kolportując konspiracyjne pisma i angażując się w przygotowywanie akcji sabotażowych. W lipcu 1944 r. został komendantem milicji PPS-WRN w krakowskich tramwajach⁴¹.

Wraz z końcem okupacji Ajnenkiel bez dłuższego wahania podjął działalność w szeregach tzw. odrodzonej PPS, tworzonej bez porozumienia z władzami konspiracyjnej PPS-WRN i stojącej na gruncie manifestu PKWN. Trudno określić motywacje czy oczekiwania E. Ajnenkiela w tamtym czasie, warto jednak zauważyć, że jego decyzja nie była jednak w żadnym razie wyjątkowa – w kolejnych miesiącach w szeregach legalnie działającej, „odrodzonej” PPS odliczyło się wielu przedwojennych działaczy socjalistycznych, często cieszących się sporą popularnością czy autorytetem w swoich środowiskach. Jeszcze podczas pobytu w Krakowie E. Ajnenkiel zaangażował się w odtwarzanie struktur organizacyjnych partii, a także jej prasy (uczestniczył m.in. w redagowaniu reaktywowanego „Naprzodu”). Już w lutym 1945 r. wrócił do Łodzi, obejmując wkrótce funkcję kierownika Wydziału Propagandy przy Komitecie Wojewódzkim PPS oraz przewodniczącego Wojewódzkiego Sądu Partyjnego. W marcu tego samego roku Miejska Rada Narodowa powierzyła mu funkcję III wiceprezydenta miasta (prezydentem był reprezentujący PPR Kazimierz Mijał), odpowiedzialnego za wydziały: Zdrowia Publicznego, Statystyczny, Ewidencji Ludności oraz Archiwum Miejskie⁴². Ponadto w maju z rekomendacji PPS dokooptowano go do Krajowej Rady Narodowej⁴³, a także włączono w skład Rady Naczelnej PPS. Na przestrzeni kilku miesięcy E. Ajnenkiel stał się więc *de facto* członkiem elity władzy w powojennej Polsce i jedną z najważniejszych osób w mieście. Wiązało się to również z koniecznością uczestnictwa w różnych uroczystościach, obliczonych na odpowiedni efekt propagandowy. Jednym z takich wydarzeń było oficjalne odsłonięcie pomnika wdzięczności Armii Czerwonej w dniu 18 listopada

⁴¹ P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 54.

⁴² W. Stefaniuk, *Łódzka organizacja PPS 1945–1948*, Łódź 1980, s. 46.

⁴³ W Miejskiej Radzie Narodowej objął funkcję wiceprzewodniczącego Komisji Organizacyjno-Samorządowej.

1945 r. Uroczystość poprzedzona była akcją propagandową prowadzoną w formie licznych odez w rozwieszanych w mieście, wzywających mieszkańców do wzięcia udziału w ceremonii. Pod odezwą podpisani byli politycy znani ze swej przedwojennej działalności – E. Ajnenkiel oraz Jan Stefan Haneman, ówczesny przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej⁴⁴. Podczas uroczystości przemawiali przedstawiciele Armii Czerwonej, a ze strony miasta m.in. E. Ajnenkiel, J. S. Haneman oraz Leo Hochberg, przewodniczący Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Następnie odbyły się defilady wojsk sowieckich i polskich oraz przemarsze działaczy łódzkiej PPS i PPR, które E. Ajnenkiel przyjmował wraz z dowódcami sowieckimi. Warto dodać na marginesie, że kilka miesięcy później pomnik został wysadzony w powietrze przez łódzką grupę konspiracyjną, co wywołało znaczny efekt propagandowy⁴⁵. Mimo to monument został odbudowany i stał w Parku Poniatowskiego aż do 1992 r. Eugeniusz Ajnenkiel występował jako wiceprezydent miasta również podczas obchodów 28 rocznicy powstania Armii Czerwonej⁴⁶. Publikował w tym czasie także w pepeesowskim piśmie „Pobudka”, gdzie wzywał do poparcia nowych władz i zaangażowania w realizację programu PKWN⁴⁷.

Zdjęcie 4. Kazimierz Mijal i Eugeniusz Ajnenkiel – rok 1945 (Muzeum Miasta Łodzi, sygn. I.1093)

⁴⁴ E. Pietruszka, *Pomnik wdzięczności Armii Czerwonej w Łodzi 1945–1946*, [w:] *Rok 1945 w Łodzi*, red. J. Żelazko, Łódź 2008, s. 329.

⁴⁵ Tamże, s. 336–347.

⁴⁶ *Łódź święciła 28. rocznicę Armii Czerwonej*, „Express Ilustrowany” 1946, nr 39, s. 2.

⁴⁷ E. Ajnenkiel, *Rola Rady Naczelnej PPS*, „Pobudka” 1946, nr 17/18, s. 4.

Nie znaczy to jednak, że zupełnie bezkrytycznie przyjmował przemiany zachodzące w kraju. Podobnie jak wielu innych działaczy PPS zgłaszał bowiem liczne zastrzeżenia pod adresem kolejnych, coraz bardziej bezkompromisowych posunięć PPR, przypominał przedwojenne osiągnięcia i zasługi socjalistów⁴⁸, a w styczniu 1948 r. na konferencji łódzkiej organizacji PPS podjął otwartą polemikę z proponowanymi warunkami zjednoczenia obydwu partii. W konsekwencji w kolejnych tygodniach stał się obiektem ataków ze strony komunistów i wydawanego przez PPR „Głosu Robotniczego”. W rezultacie tej kampanii na przełomie kwietnia i maja zrzekł się funkcji publicznych (oprócz mandatu poselskiego, choć faktycznie nie brał już udziału w pracach parlamentarnych) i przeszedł na wymuszoną, przedwczesną emeryturę⁴⁹. W październiku 1948 r. wydano go również formalnie z PPS. Ówczesny sekretarz Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS Tadeusz Ćwik uznał go za „*nosiciela odchyłeń prawicowych i nacjonalistycznych*”⁵⁰.

Do aktywności zawodowej E. Ajnenkiel powrócił w 1951 r., podejmując pracę w Biurze Dokumentacji Technicznej Remontów Budowlanych Przemysłu Lekkiego (po dwóch latach przeniósł się do Biura Konstrukcyjnego Centralnego Zarządu Remontów Maszyn Przemysłu Włókienniczego i Odzieżowego, a następnie stanął na czele Izby Rzemieślniczej w Łodzi). Powrót do działalności publicznej umożliwił mu jednak dopiero „Polski Październik” i zmiany, które niosło ze sobą objęcie władzy przez Władysława Gomułkę oraz jego ekipę. W listopadzie 1956 r. przywrócono mu prawa członka PZPR (jako dawnego działacza PPS, której formalną sukcesorką była PZPR), a w grudniu tego samego roku powołano go do Komitetu Łódzkiego partii.

W ciągu następnego roku E. Ajnenkiel powrócił na wysokie stanowiska we władzach lokalnych i krajowych (choć jak okazało się później, mimo to nie przestał być obiektem pewnego zainteresowania resortu bezpieczeństwa⁵¹). W 1957 r. został wybrany posłem na sejm PRL (sprawował mandat przez dwie kadencje, do 1965 r.), a także wiceprzewodniczącym (1956–1957) i radnym (1957–1973) Miejskiej Rady Narodowej w Łodzi. Do 1965 r.

⁴⁸ W. Stefaniuk, *Łódzka organizacja PPS...*, s. 228.

⁴⁹ P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 54.

⁵⁰ W. Stefaniuk, *Łódzka organizacja PPS...*, s. 265.

⁵¹ W 1969 r. poświęcona E. Ajnenkielowi krótka nota biograficzna znalazła się w tajnym opracowaniu sporządzonym przez władze bezpieczeństwa na temat obsady personalnej kierowniczych stanowisk aparatu państwowego w roku 1939. Badania ankietowe dotyczące żyjących wciąż członków przedwojennych władz różnego szczebla zostały zlecone przez dyrektora Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w styczniu 1969 r.; zob. S. Piłarski, *Cele i metody ankietyzacji działaczy politycznych i funkcjonariuszy służb mundurowych II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. II, s. 279.

wchodził ponadto w skład Egzekutywy Komitetu Łódzkiego PZPR⁵². Jako poseł brał m.in. udział w oficjalnych delegacjach sejmowych do Finlandii (1957) oraz do Norwegii (1960). Kierował ponadto Łódzkim Zespołem Poselskim i zasiadał w komisjach Kultury i Sztuki oraz Planu Gospodarczego, Budżetu i Finansów; w latach 1959–1961 pełnił nawet funkcję głównego referenta budżetowego podczas obrad plenarnych⁵³. Ponadto jako poseł przyjmował również interesantów i szukających pomocy obywateli w swoim biurze w Łodzi, wysłuchiwał ich próśb oraz skarg i próbował zabiegać o rozwiązanie zgłaszanych mu problemów⁵⁴.

Pomimo licznych „dygnitarskich” obowiązków, wiążących się ze sprawowanymi po wojnie przez E. Ajnenkiela funkcjami publicznymi, znajdował również czas na działalność społeczną, oświatową i badawczą. Podobnie jak przed rokiem 1939, działał w Polskim Towarzystwie Historycznym; reaktywował także Towarzystwo Przyjaciół Łodzi (w latach 1959–1967 był jego przewodniczącym⁵⁵) oraz współtworzył Towarzystwo Przyjaciół Książki w Łodzi. Jeszcze w okresie istnienia PPS (do 1948 r.) wykładał historię polskiego ruchu socjalistycznego w szkołach partyjnych w Łodzi i w Krakowie. W 1958 r. przystąpił do organizowania w Łodzi Muzeum Historii Ruchu Rewolucyjnego, placówki dokumentującej i prezentującej działalność ruchu robotniczego na ziemiach polskich. Jako twórca muzeum, a zarazem wybitny znawca tej problematyki, objął funkcję przewodniczącego rady naukowej placówki (działa ona do dziś, choć w zmienionej formule i pod nową nazwą – Muzeum Tradycji Niepodległościowych). Ponadto był członkiem rady naukowej Muzeum Włókiennictwa w Łodzi oraz Zakładu Historii Partii przy Komitecie Centralnym PZPR, komórki prowadzącej prace badawcze i dokumentacyjne, poświęcone historii ruchu robotniczego w Polsce⁵⁶. Za działalność popularyzatorską w 1964 r. uhonorowano go Nagrodą Miasta Łodzi. W 1965 r. E. Ajnenkiel przestał pełnić funkcje publiczne – posła oraz radnego – i z początkiem czerwca przeszedł na rentę dla zasłużonych działaczy⁵⁷.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych E. Ajnenkiel opublikował wiele prac z zakresu historii Łodzi oraz dziejów ruchu robotniczego. Były one znacznie dojrzsze i bardziej wyważone niż większość tekstów pisanych przez niego przed 1939 r. Szczególną uwagę warto zwró-

⁵² P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 55.

⁵³ Jego działalność na tym polu dokumentuje obszerna jednostka archiwalna: APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, sygn. 19.

⁵⁴ K. Frejdlich, *Panie posle, składam zażalenie*, „Odgłosy” 1965, nr 12, s. 1.

⁵⁵ J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel...*, s. 346.

⁵⁶ P. Samuś, *Ajnenkiel Eugeniusz...*, s. 55.

⁵⁷ J. Wasiak, *Eugeniusz Ajnenkiel...*, s. 346.

cić na pionierskie opracowania poświęcone grupom anarchistycznym, prowadzącym w Królestwie działalność terrorystyczną po ostatecznym upadku wystąpień rewolucyjnych z lat 1905–1907, z „Rewolucyjnymi Mścicielami” na czele⁵⁸, a także na niezwykle wartościowe materiały dotyczące pieśni łódzkiego środowiska robotniczego, gromadzone i publikowane przez E. Ajnenkiela w tym okresie⁵⁹. Rezultaty swoich badań i kwerend szerszej publiczności prezentował czasami na łamach tygodnika „Odgłosy”.

Zdjęcie 5. Eugeniusz Ajnenkiel z delegacją wita Zou Enlai, ministra spraw zagranicznych CHRL w 1957 r. (Muzeum Miasta Łodzi, sygn. I.1053)

Przez długie lata działalności udało mu się zgromadzić bardzo bogatą kolekcję rzadkich wydawnictw, druków ulotnych, fotografii czy wypisów źródłowych i wycinków prasowych. Materiały te w kilku turach zasiłały zasoby istniejących do dziś placówek naukowych czy muzealnych. Jeszcze przed II wojną światową przekazał około siedmiuset druków z czasów walk niepodległościowych Muzeum Historii i Sztuki im. J. i K. Bartoszewiczów⁶⁰.

⁵⁸ Zob. E. Ajnenkiel, *Rewolucjoniści Mściciele*, „Rocznik Łódzki” 1980, t. XXIX, s. 137–184; tenże, *Oblężony na Jasnej Górze*, „Odgłosy” 1967, nr 47, s. 10.

⁵⁹ E. Ajnenkiel, *Czerwona lutnia. Pieśni robotnicze*, Łódź 1964; tenże, *Śpiewnik łódzki*, red. T. Szewera, cz. 1, opr. E. Ajnenkiel, Łódź 1983.

⁶⁰ A. Kempa, *Obdarowali miasto*, „Odgłosy” 1991, nr 21, s. 10.

W 1976 r. część zgromadzonych przez niego woluminów – stanowiących przedmiot jego szczególnej dumy – trafiła do biblioteki Muzeum Miasta Łodzi⁶¹. W zbiorach Muzeum znalazły się również inne materiały gromadzone przez E. Ajnenkiela – druki ulotne, prasa oraz liczący kilkaset pozycji zbiór fotografii, dokumentujących zarówno życie polityczne i społeczne miasta na przestrzeni kilku dekad, jak i działalność samego twórcy kolekcji, na przykład powitanie w 1957 r. delegacji Zhou Enlai, ministra spraw zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej czy posiedzenia kierowanego przez Kazimierza Mijala magistratu w latach czterdziestych. Równie bogatą spuściznę po E. Ajnenkielu znaleźć można w Archiwum Państwowym w Łodzi. Oprócz dokumentów związanych z jego aktywnością społeczną i zawodową oraz korespondencji prywatnej, w jej skład wchodzi również liczne materiały gromadzone na potrzeby prowadzonych przez niego badań historycznych i pisanych opracowań, dotyczące m.in. łódzkiego przemysłu, konspiracji niepodległościowej przez I wojnę światową, robotniczego folkloru czy biografii działaczy międzywojennej PPS⁶².

Bez wątplenia to właśnie w dziedzinie dokumentacji i upamiętniania tradycji socjalizmu niepodległościowego na gruncie łódzkim E. Ajnenkiel odegrał rolę szczególną. Był zarazem cenionym kronikarzem i ważną na łódzkim gruncie postacią tego ruchu. Jego biografia stanowi pod wieloma względami zwierciadło losów i dylematów pokolenia polskich socjalistów urodzonych na przełomie XIX i XX w., przeżywających polityczną inicjację w okresie odzyskiwania niepodległości, uczestników wojny 1920 r., ważnych aktorów polskiego życia politycznego w okresie niepodległości i twórców konspiracji w latach II wojny światowej. W 1945 r. E. Ajnenkiel zaangażował się w budowę „nowej Polski”, zajmując eksponowane stanowiska i awansując do grona lokalnych dygnitarzy. Podobnie jednak jak wielu spośród działaczy dawnej PPS, którzy wiązali nadzieje z powojennymi przemianami, także i on został w toku konsolidacji nowej władzy i stopniowej stalinizacji kraju odsunięty na boczny tor. Dobrze odnalazł się jednak w „poodwilżowej” atmosferze – ponownie znalazł się w kręgu politycznej elity miasta. Przede wszystkim jednak znów mógł swobodnie pisać, zbierać historyczne materiały i popularyzować wiedzę o dziejach robotniczej Łodzi. Pisał i publikował na ten temat aż do śmierci (zmarł w Łodzi 7 stycznia 1981 r.). Historycznej i popularyzatorskiej pasji poświęcił kilkadziesiąt lat życia, pozostawiając po sobie niezwykle bogaty i zachowujący do dziś dużą wartość dorobek. I choćby tylko z tego względu – niezależnie od oceny jego kolejnych politycznych wyborów – Eugeniusz Ajnenkiel zasługuje na życzliwą pamięć wśród kolejnych pokoleń łódzian.

⁶¹ J. Chmielewska, *Odkurzony księgozbiór*, „Miscellanea Łódzkie” 2000, s. 48.

⁶² Zob. APŁ, Archiwum E. Ajnenkiela, inwentarz do zespołu.